

Ще на одне важливе питання намагається відповісти І. Франко, а саме, чи зміняться на ліпше, чи на гірше поступ. Те що все на світі змінється та ніщо не стоїть на місці, це відомо кожному і ніхто цього не заперечує, бо це можна пізнати кожному самому по собі і по своєму оточенні. А от Каменяр намагається знайти відповідь, чи ті зміни йдуть на краще чи на гірше. Звичайно, відповідь на це запитання, насамперед, буде дуже суб'єктивна, що залежатиме від особистих факторів кожної людини, таких приміром як вік, здоров'я, становище в суспільстві та інших. Якщо придивитись на загальний поступ людства від його початків до сьогодні, то прогрес є не заперечний, але чи він приніс більше щастя звичайним людям, то над тим питанням також сперечаються багато філософів. Покращення стану також йшло не однорідно, в одних місцях люди доходили до вершин поступу, а в інших лишались на примітивному рівні. Також в деяких місцях поступ досягав високого розвитку, але з часом розпоршувався та губився у віках, не даючи змоги наступним поколінням розвиватись на своїй основі. Та поступ приніс з собою розвиток не тільки науки та техніки, а, що найважливіше, розуміння цінності росту милосердя, справедливості та любові до людей. Ріст самого духовного життя, що включає в себе мудрість, розум, силу духу (кріпость), знання, любов, мир, милосердя, віру, поміркованість упродовж усього життя. Багато хто зрозумів, що саме багатство, розвиток науки та техніки не робить людину повністю щасливою. Тому І. Франко дає власний рецепт щасливого буття, який він сам втілював у своєму житті. «Наскільки чоловік може бути щасливим у житті, він може се тільки в співжитті з іншими людьми, в родині, громаді, нації. Скріплення, уточнення того почуття любові до інших людей, до родини, до громади, до свого народу – отсе основна підвалина всякого поступу; без неї все інше буде лише мертве тіло без живої душі в ньому» [4, с.344].

Народознавчі студії підносять духовний розвиток країни та народів. І чим більше будуть опрацьовані і донесені до суспільства результати їх робіт, тим інтенсивніше буде розвиватись духовне збагачення цього народу. І саме І. Франко закликав нас до цієї роботи та на власному прикладі показав, як це можливо втілити у життя та принести користь для свого народу.

Список використаних джерел

1. Грушевський М. Апостолові праці // Іван Франко у критиці: західноукраїнська рецепція 20–30-х років ХХ ст. Л.: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010. С. 25–50.
2. Франко І. Каменяр // Збір. творів. У 50 т. К.: Наук. думка, 1976. Т. 1. С. 66–68.
3. Франко І. Найновіші напрями в народознавстві // Збір. творів. У 50 т. К.: Наук. думка, 1986. Т. 45. С. 254–267.
4. Франко І. Що таке поступ? // Збір. творів. У 50 т. К.: Наук. думка, 1986. Т. 45. С. 300–346.

Салыга І.О. Иван Франко о народождении как средстве духовного обогащения человека

Рассмотрена проблема духовного обогащения человека за содействием идей народоведения в философии И. Франка. Эти идеи являются одними из главных для всего украинского философского наследия и имеют принципиальное значение для современной Украины. Проанализировано состояние и перспективы развития народоведения в контексте духовного обогащения украинского народа.

Ключевые слова: философия, духовность, народоведение, исторический процесс, нация, народ, человек.

Salyha, I.O. Ivan Franko about people studies as a means of spiritual enrichment of a person

The problem of the spiritual enrichment of a person favoured by the nation studies ideas in the philosophy of Ivan Franko is discussed. These ideas are very important for Ukrainian philosophical heritage and are of a principal significance for modern Ukraine. The state and perspectives of development of nation studies in the context of spiritual enrichment of Ukrainian people are analysed.

Key words: philosophy, spirituality, nation studies, historical process, nation, people, person.

Народження російського великого історичного нарративу: В.Татищев та М.Ломоносов як попередники М.Карамзіна

Аналізуються твори В. Татищева та М. Ломоносова у якості джерел створення концепції М. Карамзіна. Зроблено висновок, що завдяки їм склався російський великий історичний нарратив, у якому історія Росії перетворюється на низку замкнених циклів, а їхні закони, символи, образи тощо об'єднують у ціле здатна лише Держава.

Ключові слова: великий історичний нарратив, генеалогія, філософія історії.

У Століття Просвітництва в Росії співпало бажання влади отримати концептуальну історію й бажання істориків вийти за межі літописного викладення подій, яке тоді багатьом здавалося безпристрасним та об'єктивним фіксуванням подій. Тільки коли розпочався порівняльний аналіз літописів, з'ясувалося, що вони не можуть слугувати надійними джерелами інформації. Але авторська історія може бути ще більш тенденційною.

У ХVІІІ ст. у формуванні російського великого історичного нарративу відбулася зустріч літописної тенденційності, на яку не могли не спиратися тогочасні історики, та авторської, яка залежала від ідеологічних настанов того чи іншого автора російської історії. Літописна тенденційність пов'язувалася з церквою й мала поступитися місцем тенденційності авторській, петро нового історика, людини, яка більшою чи меншою мірою, але була наслідком титровського реформування, й мала вбачати у новій Росії результат та підсумок усього її історичного розвитку.

Серед проблем філософії історії в Росії ХVІІІ ст. дослідники зосередили свою увагу на дискусіях щодо норманської теорії походження Рюрика, а також навколо методологічних принципів укладення російської історії. Слід відзначити працю Тетяни Артемьєвої «*Ідея історії в Росії ХVІІІ століття*» [2], у якій авторка надає широку панораму процесів, що відбувалися в російській історіографії відповідного періоду. Також становить певний інтерес праця Сергія Пештича, присвячена російській історіографії ХVІІІ ст. [11;12], та Галини Мойсєєвої, зокрема «*Древнерусская литература в художественном сознании и исторической мысли России ХVІІІ століття*» [10].

Є чимало праць, присвячених окремим представникам російської думки, передусім В. Татищеву та М. Карамзіну. Так, аналізу джерел та розв'язанню «міфу Татищева» присвячена ґрунтовна робота українського автора Олексія Толочка «*Історія Російської Василія Татищева: джерела та відомості*» [14]. О. Толочко вирішує історіографічну проблему достовірності джерел, якими користувався Татищев. У той же час, автор торкається й більш важливої теми: чому Татищев «часто переступав межу, яка відділяла свідчення джерела від авторської кон'єктури й навіть прямої вгадки (подаючи й те, й інше як дійсні події)?» [14, с.80]. Можливо, це пояснюється тим, що, як у своїй праці «*Росія Древняя и Россия Новая (избранное)*» зазначає Яків Лур'є, ««Татищевські відомості» відображали не тільки політичні погляди автора. Татищев, безумовно, вважав, що історія має бути вчителем життя й слугувати моральному вихованню людей» [9, с.53].

Життя та творчість М. Карамзіна досліджені Ю. Лотманом у блискучій реконструкції творчого становлення мислителя «*Сотворение Карамзина*» [8] та низці статей, а також Н.Ейфельманом («*Последний летописец*» [15]). Натомість доробок Михайла Ломоносова у царині історії досліджена недостатньо.

Свого часу Ю.Лотман зазначив, що Татищев та Ломоносов не були професійними істориками. «Як тільки вони намагалися підкріпити свої літературні вірування реальним матеріалом руської давнини, вони опинялися у залежності й від кола джерел, й, значно мірою, від наукових концепцій, що оберталися в історичній літературі, – писав Лотман. – Політичні погляди таких авторів, як Ломоносов чи Татищев, знаходили безпосереднє відображення у їхніх історичних працях. Більше того, сама історична наука сприймалася як частина політичної публіцистики. Це зумовлювало й дивність суперечок, які розгорталися з суто наукових, здавалося б, питань, й ту прямоту, з якою сторони суперечки оголювали політичний смисл своїх розходжень» [7, с.336].

Можна сказати, що, звертаючись до історії, ідеологи XVIII ст. не показували минуле, а будували певний історичний ландшафт, адже, як писав Франк Анкерсміт, «у минулому як такому немає нарративної структури – нарративні структури з'являються тільки в наративі» [1, с.128]. Причому, оповідання щодо минулого включають два шари: на рівні окремих висловлювань вони цілком реалістично відсилають читача до минулого, на рівні цілого наративу створюють суб'єктивний образ минулого. Реалістичні факти під пером наратора «згадуються не для того, щоб повідомити відповідну інформацію, але для того, щоб сформувати точку зору для сприйняття реальності» [1, с.199].

Метою статті є спроба об'єднати результати власного прочитання текстів, результати праці інших дослідників-представників різних галузей гуманітарного знання, відповідно до наукової гіпотези про джерела формування російського великого історичного наративу у XVIII ст.

Теоретичною базою «Історії» Василя Татищева є концепція природного права й договірної походження держави. У своїх міркуваннях про походження держави мислитель використовував гіпотезу про переддоговірний «природний стан», за якого панує «війна всіх проти всіх». Потреба людей один в одному привела їх до необхідності створити державу, яку він розглядає як результат суспільного договору, який має на меті забезпечення безпеки народу й «пошуків загального блага».

У своїй праці В. Татищев пропонує схему російської історії, відповідно до якої встановлюється лінія наступності Русь – Росія. Ця схема російської історії складалася із чотирьох періодів: прадавня історія до 860 року, що оповідає про скіфів, сарматів та слов'ян; від правління Рюрика до татарської навали; від татарської навали до скинення їхньої влади й відновлення монархії Іваном III; від Івана III до обрання на царський престол Михайла Федоровича Романова у 1613 році.

Періодизація й класифікація історії Татищева цілком укладається в просвітницьке уявлення про порядок, який насамперед знаменує порядок істини й, відповідно, порядок історії – це дійсна форма пізнання минулого. Ключовою ланкою татищевської схеми є споріднення понять «Русь» і «Росія». Термін «Русь» Татищев послідовно використовує, якщо йдеться про минуле. Коли ж мова йде про сучасні йому події, він завжди вживає термін «Росія». Він каже, що «давня Русь» та «сучасна Росія» для нього є двома назвами однієї держави: «древний руссов город над устием Ловоти близ Ильмена дондесь Старая Русь, или Руса, знаем; и понеже славяне пришед русами овладели и в них новый город в различие Старой Руси, или Старого Гордорики, Новый град Великий именовали и тут обитать начали» [13, с.286].

«Руси», таким чином, у Татищева – це прадавнє неслов'янське населення території, яку оволоділи слов'яни й із цього моменту починається об'єднання «русів», сарматських й «татарських» племен у державу, яка одержує найменування «Русь», а піддані цієї держави називаються «руси». Із запрошенням варязьких князів, мова слов'ян, яка була найпоширенішою на Русі, відтискується фінською, але, слов'янка за походженням, княгиня Ольга відновлює значення слов'янської мови.

Назва ж «Росія» з'являється у XVI ст. Її появу Татищев пов'язує зі зростанням території держави («россеяние»), але його «ствердження» у якості назви держави розглядає як результат цілеспрямованої діяльності митрополита Макарія: «Начало же оноа хотя весьма от древняго времени производят, но оно не прежде, как в конце царства Иоанна (...) Грозного Макарием митрополитом возставлено. Прежде же, а неколико и по нем, как в титуле, гисториях и на деньгах всюду Русь именовано; и сам оный великий государь, как любочестен и к славе монархия прилежен ни был, в речах и грамотах всегда Руссия, а не Россия употреблял. Произвождене же его не

потребно толковать, ибо всякому видно, что от разсеяния или пространства народа» [13, с.287-288].

В основі концепції Макарія лежала легенда про походження Рюрика від Августа-кесаря. У такий спосіб удавнювався царський родовід, а його засновником виявлялася історична особистість, за часів імператорства якої народився Христос. Однак, у нових історичних умовах «августовська легенда» вкупі з ідеєю Мосоха виявляється проґрашною для Російської імперії, тому що «віддає» назву «Русь» Польщі. Так, Татищев спростовує легенду про Августа-кесаря: «У нас же ни в каких старых крониках сего, чтоб род Рюриков от прусов и от цесарей римских произошел, нет; а только известно то, что оную скаску, от цесаря Августа произшествие, (...) Макарий Митрополит первый в своей летописи, власно как Астрахань Тмугораканию, без всякого от древних доказательства за истинну приняв, положил» [13, с.291]. Однак, відмовивши в праві на існування одній «скаске», Татищев відтворює іншу. На думку Татищева, скориставшись поразкою Русі від татар, Литва, а потім – Польща, захопили російські землі й узурпували назву «Русь» «и хотя то свое насилие утвердить, а славу рускую и честь государей умалить, великим князем руским надлежасчей от древности титул дать не хотели, равняя их с удельными князи, по Москве граду престольному московскими именовали, чего мы никогда не принимали» [13, с.289].

Не зумівши втримати титул великого князя Руського, поляки «употребили лестное коварство ко прельщению» й «стали в гисториях выводить, якобы сие имя (Московщина – І.Н.), от Мосоха сына Афетова произшедшее, есть старее, нежели от Росса, у Езекия» [13, с.289].

Далі Татищев виступає проти самої постановки питання про «старшість народів», залежно від їхнього походження. Це відповідає головній настанові Татищева – робити наголос на населенні території та династії, яка править на цій території. На його погляд, слід з'ясувати, «какой народ в том пределе обитал, как далеко границы в какое время распростирались, кто владетели были, когда и каким случаем к России приобсчено» [13, с.89].

У цілому, говорячи про Татищева, можна погодитися із Сергієм Пештичем, який писав, що «розвінчуючи «Історію Російську» як джерело, ми тим самим не применшуємо, а підносимо заслуги Татищева як історика. Суперечливість форми й змісту його праці, написаної у вигляді літописного зведення, але, що є вже не літописом, а історичним твором, тільки складені у вигляді літопису, свідчить про самостійне тлумачення джерел Татищевим у дусі його суспільно-політичних поглядів й відповідно до загального рівня розвитку історичної думки в Росії» [11, с.261].

Звідси – два наслідки, важливі для процесу творення російського великого історичного наративу. Перший: традиційний, хоча й з деякими змінами, наголос на династії Рюриковичів-Романових, тобто наступності влади. Другий – на «народності», тобто населенні, яке повинне бути «тим самим» упродовж усієї російської історії.

Суттєву роль у процесі «філософізації» історії в Росії відігравали іноземці, які перебували на державній службі. Саме один з них – Герард-Фрідріх Міллер – започаткував дискусію про «походження Русі», у вересні 1749 р. виступивши на засіданні Академії наук з промовою «Происхождение народа и имени Российского». Міллерові не судилося закінчити свою лекцію, а її наслідком стало створення комісії, яка б мала з'ясувати, чи завдали писання Міллера шкоди «інтересам і славі Росії».

Як пише С.Пештич, спираючись на матеріали «Журнала» дискусії 1749-1750 рр., складеного Міллером, вчений вважав, що «перші варяги були почасти датчани, почасти норвежці й зрідка зі шведів, але всі, однак були готського походження». З їхнім приходом поширилася й назва «Русь». «Що стосується найбільш вразливого місця норманської теорії – чому варязька мова не стала пануючою, поступившись місцем слов'янській, пише Пештич, – то Міллер пояснював, що слов'янська мова пододала варязькій тому, що ««славяне варяг диссертації» Міллера різкіше за інших виступив М.Ломоносов, який стояв на позиції, що Рюрик походив зі слов'янського племені: «варяги и Рурик с родом своим, пришедшие в Новгород, были колена славенского, говорили языком славенским, происходили от древних роксолан или россов и были отнюдь не из Скандинавии, но жили на восточно-южных берегах Варяжского моря, между

реками Вислою и Двиною» [5,с.33]. Загальний висновок Ломоносова був такий: «*оной диссертации отнюд поправитъ не можно так, чтобы лъзя было ее публиковать в собранн академическом*» [5,с.41-42].

У 1758 р. М.Ломоносов закінчив перший том своєї «*Древней Российской истории*» (1766), де для позначення Київської держави і її населення використовує винятково терміни «*Россия*» та «*россы*» або «*славенороссы*». Ломоносов вважав, що ніякого прадавнього народу «*Русь*», завойованого згодом слов'янами й спорідненого з варягами, не існувало: «*старинный город, Старая Руса издревле называемый, довольно показывает (...) что прежде Рюрика жил тут народ руссы или россы, или по-гречески роксоланы*» [5,с.27]. Він також наполягає на тому, що все це – різні назви одного слов'янського народу.

Що ж стосується терміна «*Россия*», то Ломоносов вважав його споконвічним і відкидав його походження від «*рассеяния*», тому що, «*народ российский (...) по толь многих разделениях, утеснениях и нестроениях не токмо не расточился, но и на высочайший степень величества, могущества и славы достигнул*» [5,с.169]. Оскільки Ломоносов, на відміну від Татищева, говорить про «*Россию*», коли йдеться про події IX-X ст., він її називає жителів Росії споконвічним, на його погляд, іменем «*россы*» або «*славенороссы*».

У 1760 р. Ломоносов видав «*Краткий российский летописец с родословием*», вказавши, що родоводу правителів передає «*Показание Российской древности, сокращенное из сочиняющейся пространной истории*». У цьому творі відсутні слова про родинні зв'язки Рюрика з Прусом: «*Рурик с братьями Синеусом и Трувором призван из варяг-россов славянами и чужью на великое княжение новгородское. По смерти братей своих привел новгородцев под самодержавство и всю северную часть России, получившия имя от сих варягов*» [5,с.297]. Тут відчутний вплив на Ломоносова Татищева.

Цікавим є підхід Ломоносова до ідеї перенесення державності: велике князівство Київське та Новгородське переходить до Московського, потім велике князівство Московське перетворюється на «*царство всероссийское*». Про Володимир-на-Клязьмі йдеться у статті про Андрія Боголюбського: «*Андрей Юрьич Боголюбский ради многих смятенный князей киевских, видя сию столицу немощну, основал престол великого княжения во Владимире*» [5,с.306]. Але далі Ломоносов зазначає: «*Дмитрий-Всеволод Юрьевич призван на великое княжение владимирское, казнил убийцев брата своего Андрея. Вел войну с Глебом, князем рязанским, с обеих сторон разорительную. Половец победил неоднократно и был от прочих князей почитаем. В его время киевское княжение весьма обессилело и другой престол основан был в Галиче. Владетели писались самодержцами всея России, чем она, разделяясь на северную и на южную, пришла в слабость*» [5,с.307]. Тобто він визнає перехід великого князівства з Києва не тільки до Володимира-на-Клязьмі, але й до Галича.

Загалом, у М.Ломоносова добре помітний перехід від ідеології, традиційної для Московського царства, до ідеології Російської імперії. В. Зеньковський мав усї підстави писати, що у Ломоносова (разом з Державініним) «ми знаходимо секуляризований націоналізм, поєднаний з гуманізмом. Уже не «*свята Русь*», а «*Велика Росія*» надихає їх; національний ерос, захват величчю Росії відносяться цілком до емпіричного буття Росії поза будь-яким історіософським обґрунтуванням. У цьому зверненні до Росії є, звичайно, реакція проти сліпого поклоніння Заходу й зневажливого ставлення до всього російського, що так яскраво проявлялося в російському вольєр'янстві» [4,с.91].

Твори Татищева та Ломоносова стали тим ґрунтом, на якому постала відома схема російської історії Карамзіна, схема, яка слугує матрицею для будь-якого російського історичного наративу, спрямованого на ідеологічне забезпечення міцності російської влади. Це стосується «особливого шляху» Росії з давніх часів; споконвічного існування Росії у якості «фортеці в облозі», яка може встояти тільки ціною концентрації усіх ресурсів в руках єдиного центру влади; примату інтересів «держави», «нації» тощо над правами окремої людини.

Це, власне, й є звичайна схема російської історії, в основі якої, за словами Грушевського, «лежить ідея генеалогічна – генеалогія московської династії. З початком наукової історіографії в Росії сю схему положено в основу історії «Російського госу-дарства». Потім, коли головна вага перенесена була на історію народу, суспільності,

культури, й «*русская история*» стала зближатися до того, щоб стати історією великоруського народу й його культурного життя» [3].

Ю.Лотман вказує на те, що Карамзіна невірною називають державником. «Достатньо порівняти «*Историю...*» Карамзіна з працями дослідників так званої державної школи Б.Чичеріна та К.Каверіна (...), щоб побачити, якою мірою Карамзіну були чужі питання адміністративно-юридичної структури, організації станових інститутів, тобто проблеми формально-державної структури суспільства, якими так переймалася «державна школа»», – пише Ю.Лотман [6,с.211]. Формально це так. Але далі сам Лотман визнає, що у Карамзіна «ідеал Утопії змінився імпозантним образом державної величі, а сама ця велич мислилася невід'ємною від просторової величі, військової могутності й внутрішньої єдності. У внутрішньому житті їй відповідав «*полный гордого доверия покой*» – просвітництво та адміністративна облаштованість. Так склалися карамзіньське поняття держави: єдність територій та управління, пов'язане з поняттями могутності й величі» [6,с.217]. Очевидно, що саме таке розуміння Держави Російської набуло рис канону для наступних поколінь її дослідників та оспівувачів. Така концепція історії східних слов'ян була пізніше модифікована Сергієм Соловйовим в його 29-томній «*Истории России с древнейших времен*» (1851-1879) та його учнем Василем Ключевським у 5-томному «*Курсе Русской истории*» (1904-1921).

Отже, можна зробити висновок, що завдяки історикам XVIII – першої половини XIX ст. склався російський великий історичний наратив, у якому закріплено думку про те, що Росія може існувати, лише спираючись на власні настанови. У ньому культура є чимось закінченим, сталим. Через це історія Росії виявляється неісторичною, вона позбавлена динаміки, вона є сукупністю настанов, які підлягають некритичному вжиткові тільки тому, що вони «свої». Відтак, ті настанови, які є чи тільки здаються «чужими», або через це підлягають відкиданню, або такій трансформації, що перетворюється на свою протилежність.

Історія, за такою логікою, перетворюється на низку замкнених циклів, у кожному з яких діють власні закони, існує набір власних символів, образів тощо. Тоді вона конче потребує сили, яка б могла звести усе це до купи, аби в такий спосіб забезпечити існування Росії. Силою цією є Держава.

Список використаних джерел

1. Анкерсмит Ф.Р. Нарративная логика: Семант. анализ яз. историков / Франк Анкерсмит; пер. с англ. О. Гавришиной, А. Олейникова; под науч. ред. Л. Б. Макеевой. – М.: Идея-Пресс, 2003 (ПИК ВИНТИ). – 360 с.
2. Артемьева Т.В. Идея истории в России XVIII века. / Татьяна Артемьева // «Философский век». Альманах. – Вып. 4. – 1998. – 267 с.
3. Грушевський М. Звичайна схема «Русскої» історії й справа раціонального укладу історії східного слов'янства [Електронний ресурс] / М.Грушевський // Статті по славяноведенню. – Вип. I. – СПб., 1904. – С. 298-304. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/hrs/hrs02.htm>
4. Зеньковский В. История русской философии / В.Зеньковский – М.: Академический Проект, 2001. – 880 с.
5. Ломоносов М.В. Полное собрание сочинений в 11 т. Т. 6. Труды по русской истории, общественно-экономическим вопросам и географии. 1747-1765 гг. / Ломоносов М.В. – М.–Л., 1952. – 689 с.
6. Лотман Ю.М. Избранные статьи. В 3 тт. Т. 2. Статьи по истории русской литературы XVIII – первой половины XIX века / Ю.М. Лотман. – Таллинн: Александра, 1992. – 478 с.
7. Лотман Ю.М. «Слово о полку Игореве» и литературная традиция XVIII – начала XIX в. / Ю.Лотман // Слово о полку Игореве – памятник XII века / Отв. ред. Д.С.Лихачев; АН СССР. Ин-т рус. лит. (Пушкин. Дом). – М.–Л.: Изд-во АН СССР, 1962. – С. 330-405.
8. Лотман Ю. М. Сотворение Карамзина / Ю.М.Лотман; [Предисл. Б.Егорова] – М.: Книга, 1987. – 336 с.
9. Лурье Я.С. Россия Древняя и Россия Новая (избранное) / Яков Соломонович Лурье. – СПб.: Дмитрий Буланин, 1997. – 403 с.
10. Моисеева Г. Н. Древнерусская литература в художественном сознании и исторической мысли России XVIII века / Г.Н.Моисеева. – Л.: Наука, 1980. – 261 с.

11. Пештич С. Л. Русская историография XVIII века. Ч. 1–3. 1961–1971. Ч. 1. / Пештич С. Л. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1961. – 276 с.
12. Пештич С. Л. Русская историография XVIII века. Ч. 1–3. 1961–1971. Ч. 2. / Пештич С. Л. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1965. – 344 с.
13. Татищев В. Н. История Российская. Т. 1. [Электронный ресурс] / В.Н.Татищев. – Режим доступа: http://az.lib.ru/t/tatishew_w_n
14. Толочко А. П. «История Российская» Василия Татищева: источники и известия = «Історія Російська» Василя Татищева: джерела та відомості / Алексей Толочко. – Киев: Критика, 2005. – 543 с.
15. Эйдельман Н. Я. Последний летописец: [О Н. М. Карамзине] / Н. Эйдельман – М.: Книга, 1983. – 174 с.

Немчинов И.Г. Рождение российского большого исторического нарратива: В. Татищев и М. Ломоносов как предшественники М. Карамзина

Анализируются произведения В. Татищева и М. Ломоносова в качестве источников создания концепции М. Карамзина. Сделан вывод, что благодаря им сложился российский большой исторический нарратив, в котором история России превращается в ряд замкнутых циклов, а их законы, символы, образы и т.д. объединить в целое способно только Государство.

Ключевые слова: *большой исторический нарратив, генеалогия, философия истории.*

Nemchynov, I.G. The birth of Russian historical grand-narrative: V.Tatishchev and M. Lomonosov as the precursors of M.Karamzin

The author examines the works of V. Tatishchev and M. Lomonosov as a source of the concept of M. Karamzin. The author makes a conclusion that because of them formed a Russian historical grand-narrative in which the history of Russia into a series of closed cycles, and their laws, symbols, images, etc. merged into a whole can only State.

Key words: *historical grand-narrative, genealogy, philosophy of history.*

Філософсько-правові ідеї Християна Вольфа і вольфганської школи природного права

Висвітлюються основні положення філософсько-правового вчення Християна Вольфа. Робиться спроба узагальнення і концептуального аналізу основоположних ідей вольфганської школи філософії права.

Ключові слова: *філософія права, природне право, позитивне право, раціоналізм, Вольф, Ляйбніц, Кант.*

У сучасному українському філософсько-правовому дискурсі досі мало висвітленим і осмисленим є творчий спадок відомого німецького філософа Християна Вольфа. За винятком побіжних згадок у навчальних посібниках (напр. [1,с.149-151]), його філософсько-правові ідеї до цього часу не удостоїлися окремих монографічних та дисертаційних досліджень. Це досить сильно збіднює вітчизняну філософію права. Оскільки саме Вольф опрацював чи не найбільш довшу доктрину природного права епохи німецького Просвітництва. Вона мала практичний вплив на оформлення прусського законодавства, охопленого в «Генеральному державному законі для Пруської Держави» (Allgemeine Landrecht für die Preußischen Staaten) (1794), який, у свою чергу, значною мірою вплинув на формування колективної правосвідомості модерної німецької нації. Враховуючи це, якоюсь мірою, можна визнати правоту слів Гегеля про те, що Вольф «більше всього має право бути названим вчителем німців» [2,с.417].

При дослідженні даної проблематики, крім оригінальних текстів Вольфа (напр. [8]), слід звернути увагу на напрацювання вітчизняних та російських істориків філософії права, які хоча й не присвячені аналізу виключно творчості Християна Вольфа, однак містять цікаві зауваження стосовно характеру сформульованих ним філософсько-правових концепцій та їх еволюції у XVIII ст. Особливо цінними у цьому плані є зауваги відомих російських філософів права початку XX ст. П.Новгородцева та С.Спекторського, розкидані в працях загального та спеціального характеру (див.: [3;4;6;7]). А також зауваження з приводу особливостей вольфганської філософії права, висловлені сучасним російським філософом Е.Соловйовим, у його дослідженні філософії права І.Канта (див. [5]).

Виходячи зі вищезазначеного, для сучасного українського філософсько-правового дискурсу вкрай необхідним є створення та поширення бодай загального оглядового матеріалу, присвяченого проблемі виникнення та еволюції вольфганської школи філософії права, що може стати початковою базою для подальших досліджень у цьому проблемному полі. То ж завданням даної статті є стислий огляд змісту основних положень філософсько-правового вчення Християна Вольфа та, побіжно, його послідовників, та спроба їх концептуального аналізу.

На думку П. Новгородцева філософія права була для Вольфа «однією із найулюбленіших областей дослідження» [4,с.200]. Правнича методологія застосована Християном Вольфом була розроблена на основах раціоналістичної метафізики, створеної його вчителем Готфрідом Вільгельмом Ляйбніцем. Серед дослідників досить поширеним є твердження про те, що Вольф не лише запозичив, але й звужував вчення свого вчителя, зокрема його теологію і методологію [4,с.199]. Подібні твердження поширюються й на основоположні засади доктрини природного права Вольфа. Зокрема Вольф перейняв від Ляйбніца ідею взаємного вдосконалення всіх людських істот, як фундаментальну засаду природного права. Він відносив цю засаду як до природного, так і до державного ладу, в обох випадках зауважуючи елементи суспільного співжиття. Як зауважує Новгородцев: «Вольф, слідом за Ляйбніцем, показував для суспільного життя всім доступний і зрозумілий принцип, кажучи, що моральнісним завданням людства є прагнення до вдосконалення. Звідси він виводив й основний